

ἀφερέγγυον τῆς ἀφηρημένης περὶ Ἐκκλησίας γνώμης καὶ ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ αὐτήν. Ἡ ἀπίνεσις εἰς τὴν ἀναπό-
φευκτον ἐρώτησιν ὅτι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ διαχωρίσῃ τις
τὴν ἀληθῆ ἀπὸ τῆς ψευδοῦς Ἐκκλησίαν, ἀφοῦ-τῆς Ἐκκλη-
σίας ἡ ζωὴ εἰς οὐδεμίαν ὑπόκειται ἐπισκόπῃσιν, ἔφερεν αὐ-
τὸν εἰς θέσιν νὰ παραδεχθῇ σὺν τῇ ἀοράτῳ Ἐκκλησία καὶ
ὁρατὴν τοιαύτην, ὡς ἐξωτερικὴν τῆς πρώτης ἐκφράσιν. Ὡς
τοιαύτη ἐξωτερικὴ ἐκφράσις τῆς ἀοράτου Ἐκκλησίας χρησι-
μεύει παρ' αὐτῷ ἡ χοῆσις τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τινα μυστή-
ρια. Ἀλλ' ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη, ἡ ὁρατὴ Ἐκκλησία δὲν εἶνε
Ἐκκλησία κυρίως εἰπεῖν, οὐδ' ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τῆς περὶ
ἀληθοῦς Ἐκκλησίας ἐννοίας· αὕτη εἶνε μόνον ἐξωτερικὸν
σημεῖον. Πρόδηλον ὅτι ὁ περιορισμὸς οὗτος τῆς ἐννοίας τῆς
ἀοράτου Ἐκκλησίας, ἡ παραχώρησις αὕτη εἶνε ἀντίφασις, ἀσυ-
νέπεια ἐκ μέρους τοῦ Λουθέρου, καὶ ἐλάχιστα συνδέεται πρὸς
τὴν θεμελιώδη αὐτοῦ περὶ τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας γνώ-
μην. Ἐὰν ἡ ὁρατὴ αὕτη Ἐκκλησία δὲν εἶνε Ἐκκλησία ὑπὸ
τὴν κυρίως ἐννοιαν τῆς λέξεως, τότε αὕτη εἶνε ἄχρηστος.
Ἐὰν δὲ πάλιν ἄνευ αὐτῆς ἄσκοπος ἀποβαίῃ καὶ ἡ ἀόρατος
Ἐκκλησία, φανερόν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν δύναται τότε νὰ ᾔνε
ἀόρατος, φανερόν ὅτι εἶνε ἀδύνατον ν' ἀποχωρίσῃ τις τὴν ἀό-
ρατον Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς ὁρατῆς, χωρὶς συγχρόνως νὰ ἐκ-
μηδενίσῃ αὐτὴν τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐννοιαν. Ἡ Ἐκκλησία,
πραγματικῶς, εἶνε καὶ ἀόρατος καὶ ὁρατὴ συνάμα· τὸ ἀόρατον
καὶ τὸ ὁρατὸν τῆς ζωῆς αὐτῆς μέρος εἶνε ἀδιαχώριστα, ὡς
ἀχώριστα εἶνε ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ σὰρξ.
Εὐθὺς ὡς γίνῃ παραδεκτὴ ἡ μὴ φυσικὴ αὕτη διαίρεσις, ἡ ἐν-
νοια τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλει ἀναποφεύκτως νὰ μετατραπῇ εἰς
καθαρῶς ἀφηρημένην ἐννοιαν, ὃ δ' ἐξωτερικὸς βίος τῆς Ἐκ-
κλησίας ν' ἀπολέσῃ πᾶσαν σημασίαν. Καὶ ναὶ μὲν, ἡ τοιαύτη
ὑποδιαίρεσις τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἐκκλησίαν ἀλη-
θῆ, ἀόρατον, καὶ Ἐκκλησίαν ἐπουσιώδη, ἐξωτερικὴν, ἐγένετο
(Παράρτ. «Ἐκκλησ. Ἀληθείας»)

ὑπὸ τοῦ Λουθήρου μόνον καὶ μόνον ἵνα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ρωμαϊκὸν καθολικισμόν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ὁρατὴ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας συνεταυτίσθη σχεδὸν μετὰ τῆς ἀοράτου Κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας, φέρῃ εἰς ἐπαφὴν τὴν καρδίαν τῶν πιστῶν πρὸς τὸ ἀόρατον τῆς χάριτος Πνεῦμα· ἡ προσέγγις ὅμως αὕτη, ἡ βασιζομένη ἐπὶ τῆς χιμαιρικῆς ἀρχῆς τῆς προσωπικῆς πίστεως, ὑπῆρξεν ἀμφίβολος καὶ κατὰ βάθος ἤγαγεν ὄχι τόσον πρὸς τοῦτον, ὅσον πρὸς τὸν ἀντίθετον σκοπόν. Ἀποτασσόμενος ἀπὸ παντὸς ὁρατοῦ ὁ λουθηρανὸς ἀπετάσσετο ταύτοχρόνως καὶ ἀπὸ πολλῶν πραγματικῶς πρὸς συνένωσιν μετὰ τοῦ Πνεύματος τῆς χάριτος δεδομένων μέσων καὶ ὁλονέν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐδυθίζετο ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς προσωπικῆς σκέψεως, ἕως οὗ τέλος συνεταύτισε μετ' αὐτῆς αὐτὴν τὴν τῆς χάριτος δύναμιν, ἀκριβῶς ὅπως ὁ ρωμαῖος καθολικὸς συνεταύτισε τὴν ὁρατὴν τῆς Ἐκκλησίας Κεφαλὴν πρὸς τὴν ἀόρατον. Ἡ σκέπη τῆς χάριτος, δι' ἧς ὁ λουθηρανὸς ἠθέλησε νὰ περιβληθῇ, ἀπεδείχθη φαντασιώδης. Οὗτος ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς κυρίαν ἑαυτοῦ δύναμιν, ὡς προέλευσιν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πνεύματος, ἔξω τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει οὐδεὶς καὶ οὐδέν. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία λέξις τοῦ προτεσταντικοῦ ὀρθολογισμοῦ.

Προβαίνομεν εἰς τὴν περαιτέρω ἔκθεσιν τῆς λουθηρανικῆς δογματικῆς.

Σὺν τῇ καταπτώσει τῆς ιδέας τῆς Ἐκκλησίας, κατέπεσε φυσικῶς καὶ μετέβαλεν ὅψιν καὶ ἅπας ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐκδηλοῦται κατὰ προτίμησιν ἐν τῷ ἁγιασμῷ τῶν πιστῶν διὰ τῶν **μυστηρίων**. Ἀλλ' ἡ ιδέα τῶν μυστηρίων δὲν συνεβιβάζετο οὔτε πρὸς τὸ λουθήρειον «πιστεύω», οὔτε πρὸς τὴν περὶ τῆς Ἐκκλησίας γνῶμιν, τὴν μορφωθεῖσαν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ «πιστεύω» τούτου. Ἡ ἀλληλουχία ἀπὸ μέρους τοῦ Λουθήρου ἀπαραιτήτως ἀπῆται τοιοιυτοτρόπως ἀλλοίωσιν τῆς περὶ τῶν μυστηρίων

ιδέας τοσούτω μᾶλλον, καθόσον ἡ ρωμαιοκαθολικὴ θεωρία τῶν μυστηρίων πράγματι εἶχε ἰσχύος τινος ἀνάγκας καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε καθ' ὅλα δεδικαιολογημένη.

Ἡ ρωμαιοκαθολικὴ θεωρία περὶ τῶν μυστηρίων διακρίνεται διὰ τὸ περίφημον αὐτῆς «opus operatum», τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο σημεῖον καθαρῶς ἐξωτερικῆς ἀπόψεως. Ἡ ἔννοια τοῦ «opus operatum» τούτου εἶνε ἡ ἀκόλουθος. Τὸ μυστήριον εἶνε ἀγωγὸς ἢ μᾶλλον ἀληθὴς διώρυξ, ἐξ ἧς ὁ χριστιανὸς ἀντλεῖ τὴν θεῖαν χάριν, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ πάσης **ἐκ μέρους αὐτοῦ συμπράξεως** ἢ συνευδοκίας. Κατὰ τὴν ἐνέργειαν, παθητικῶς τελουμένην, «passive operatum», ἡ χάρις ἀπαραιτήτως ὀφείλει ν' ἀρχίσῃ ἐνεργοῦσα, εὐθύς ὡς γίνῃ χρῆσις τῶν ὀρισμένων ἐξωτερικῶν μέσων»,—ἥτοι τῶν *materia et forma instituendi sacramenti*, εὐθύς ὡς ὑπάρχῃ τὸ τελοῦν τὸ μυστήριον πρόσωπον, εὐθύς ὡς ἀπαγγελθῶσιν αἱ ὀρισμέναι λέξεις κ.τ.τ. Ἡ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τῆς χάριτος ἀποψις αὕτη εἶναι καθαρῶς μηχανικὴ. Ἡ θεία ἐνέργεια εἶνε ἀπαραιτήτως καὶ ἀπολύτως συνδεδεμένη πρὸς ὀρισμένην λειτουργίαν τῆς ἐξωτερικῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, πρὸς ὀρισμένην ἐκτέλεσιν ὀρισμένης πράξεως. Τοῦτο καὶ ἐμφαίνεται διὰ τοῦ λατινικοῦ ὅρου «opus operatum». Κατ' αὐτὸν ἀποκλείεται καὶ πᾶσα ζῶσα σχέσις τοῦ πιστοῦ πρὸς τὰς ἐνεργείας τῆς θείας χάριτος. Ὁ πιστὸς δύναται νὰ μὴ πιστεύῃ εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην, αὕτη ὅμως, θὰ ἔχῃ δι' αὐτὸν ἰσχύν· δύναται νὰ προσφέρῃται πρὸς αὐτὴν ὅλως ἀδιαφόρως, ἀλλὰ καὶ πάλιν θὰ λάβῃ τὴν θεῖαν χάριν· «*Sacramentum, λέγει ὁ κανὼν τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου, dicitur opus operatum, id est passive operatum, — ita, ut gratia accipitur non ex fide aut merito agentis, vel susipientis, sed ex ipso opere*¹»

1. Concil. Tridentin. can. de Sacramentis. Labbei. Sacrosancta Concilia.

Ἡ σύνοδος διευκρινίζει μάλιστα τοῦτο καὶ διὰ παραδείγματος. Πρὸς ἀναψιν τῶν ξύλων ἀπαιτοῦνται πρὸ παντὸς αὐτὰ ταῦτα τὰ ξύλα, μεθ' ὃ πρέπει νὰ παραχθῇ πῦρ ἐκ τοῦ πυρίτου λίθου καὶ τέλος νὰ ἔλθωσιν εἰς συνάφειαν τὰ ξύλα μετὰ τοῦ πυρός. Ἡ λειτουργία αὕτη εἶνε λίαν ἐπίπλοκος, ἀλλ' ἡ δρῶσα αἰτία εἶνε μία, τὸ πῦρ. Οὕτω καὶ ἐν τῷ μυστηρίῳ ἡ θεία χάρις ἐνεργεῖ τῇ μεσολαβήσει ὀρισμένων πράξεων ἀπαραιτήτων πρὸς φανέρωσιν αὐτῆς. Ἐν ταῖς ἔρισι μετὰ τῶν μεταρρυθμιστῶν οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ δογματισταὶ ἀπεριστρόφως ἐδήλωσαν ὅτι ἡ πίστις οὐδόλως εἶνε ἀναγκαία ὅπως τὸ μυστήριον ἔχῃ ἰσχὺν διὰ τὸν προσερχόμενον τῇ εὐχαριστίᾳ, εἶπεν ὁ Κάιε-ταν. οὐδὲν ἀπαιτεῖται, ἐξαιρέσει αὐτῆς ταύτης τῆς πράξεως. Εὐνόητον ὅτι ταῦτα πάντα, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, ἀντέκειντο καὶ ἀντέφασκον τῇ Λουθηρείῳ ἀρχῇ τῆς δικαιοσύνης πίστεως. Τὸν ἄνθρωπον σώζει μόνη ἡ ἀποκλειστικὴ πεποιθήσις ἐπὶ τὰς ἀντιμυσθίας τοῦ Λυτρωτοῦ· ἐπομένως ἐκτὸς τῶν ἀντιμυσθιῶν τούτων, ἐκτὸς τῆς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ προσαχθείσης θυσίας, δὲν ὑπάρχουσιν, οὐδὲ δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν, ἀλλὰ σώζουσαι ἐνεργεῖαι τῆς χάριτος. Ὁ ἄνθρωπος σώζεται περαιτέρω οὐχὶ δι' ἐξωτερικῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐνεργείας τῆς χάριτος, ἀλλὰ δι' ἐσωτερικῆς, προσωπικῆς, ἐλευθέρας μετ' αὐτῆς ἐπικοινωνίας. Ἵνα ριζηδὸν καταρρίψῃ τὴν ρωμαιοκαθολικὴν θεωρίαν τὴν ἀφορῶσαν τὸ «opus operatum», ὁ Λούθηρος ὀλοτελῶς ἀπέρριψε τὴν πραγματικὴν τῆς χάριτος ἐν τοῖς μυστηρίοις παρουσίαν. Τοιαύτη τῷ ὄντι εἶνε ἡ ὑπ' αὐτοῦ καταρτισθεῖσα ιδιόρρυθμος περὶ μυστηρίων θεωρία. Ταῦτα κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ δὲν εἶνε ἀγωγοὶ ἰδιαιτέρων τῆς θείας χάριτος ἐνεργειῶν, ἀλλὰ μόνον «**σημεῖα**» τῆς ἡμετέρας μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπικοινωνίας, «**μνημόδυνα**», ἥτοι ὑπομνήσεις τῆς ἡμετέρας ἐν τῇ χάριτι καταστάσεως, ὡς ἐκφράζεται ὁ Μελάγχθων ἡ, ὡς αὐτὸς οὗτος πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει, «**σφραγίδες**», ἥτοι ὁρατὴ ἀποτύπωσις τῆς ἡμετέρας ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ διαβιώ-

σεως¹. Τὰ μυστήρια εἶνε σύμβολα τοῦ ἡμετέρου πρὸς τὸν Θεὸν δεσμοῦ, ὅμοια πρὸς τοὺς συμβολισμοὺς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ὑπῆρχον ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ. Αὐτὰ καθ' ἑαυτά, κεχωρισμένα ἀπὸ τοῦ συμβολισμοῦ τούτου τὰ μυστήρια οὐδὲμίαν ἔχουσιν ἔννοιαν ἢ σημασίαν. Ἡ περιτομὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν προσέδιδε τῷ ἀνθρώπῳ, καθὼς καὶ τὸ ἡμέτερον βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία οὐδὲν προσδίδουσιν ἡμῖν. Ὅλη ἡ δύναμις τῶν ἱερῶν τούτων πράξεων συνίσταται ἐν τῇ ὑπομνήσει τῆς ἡμετέρας ἐν Χριστῷ σωτηρίας, ἥτις ἐτελέσθη ἅπαξ διαπαντός. Ἡ ἀπαίτησις δὲ ἡ ἐπιθυμία ἰδιαιτέρων τῆς θείας χάριτος ἐνεργειῶν, μετὰ τὰς ἅπαξ καὶ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τελεσθείσας ἀντιμισθίας τοῦ Χριστοῦ, σημαίνει ἐκμηδένισιν τῶν ἀντιμισθιῶν αὐτοῦ τούτων. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπόψεως ἅπαντῇ ὁ μεταρρυθμιστὴς καὶ εἰς ἐρώτησιν περὶ τοῦ διὰ τί λοιπὸν νὰ ὑπάρχωσι τὰ σημεῖα ταῦτα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ οὐδὲν σημαίνοντα καὶ ὀλοτελῶς οὐδὲν περιέχοντα, λέγων· Ταῦτα δέδονται πρὸς παιδευσιν καὶ διεγερσιν ἐν ἡμῖν τῆς ἡμετέρας πεποιθήσεως ἐπὶ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Ἡ πεποίθησις αὕτη ἄνευ ἐξωτερικῶν ὑπομνήσεων φυσικῶς ἐξασθενεῖ. Πρὸς ζωογόνησιν λοιπὸν τῆς πεποιθήσεως ταύτης, πρὸς χαροποίησιν τῆς ἡμετέρας καρδίας διὰ τῆς ιδέας περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, περὶ τοῦ θείου πρὸς ἡμᾶς ἐλέους, ὁ Χριστὸς ἐνετείλατο συμβολικὰς τινὰς πράξεις, τῇ μεσολαβήσει τῶν ὁποίων ἡ σκέψις ἡμῶν καὶ τὸ αἶσθημα ἡμῶν ἔρχονται εἰς συνάφειαν πρὸς αὐτὸν τὸν Λυτρωτὴν καὶ τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως. Ὁ Θεός, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, κάμνει μὲ ἡμᾶς ὅ,τι ἔκαμνε καὶ μὲ τοὺς προφῆτας, ὅσάκις ἠθελε νὰ πείσῃ αὐτοὺς περὶ τῆς πραγματικότητος τῶν ἀποκαλύψεων τῶν, ὅ,τι ἔκαμε τὸ πάλαι καὶ μὲ τὸν Γεδεὼν, δοὺς αὐτῷ εἰς σημεῖον **πόκον ἔνδοξον**, ἵνα ἐνισχύσῃ ἐν αὐτῷ τὴν περὶ

1. "Orx Articuli fidei. Melanchthon opp. pars prima.

τῆς νίκης πεποιθήσιν. Καὶ οὕτω, τὸ κυριώτερον ἐνταῦθα εἶνε ἡ ἡμετέρα προσωπικὴ πίστις καὶ πεποίθησις. Ἐν ταύτῃ συνίσταται πᾶσα τοῦ μυστηρίου ἡ δύναμις· πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῆς δίδεται τὸ μυστήριον, καὶ ἄνευ αὐτῆς τὸ τελευταῖον τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει ἔννοιαν. Ἐὰν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου ἐγὼ δὲν ἀναμνησκώμαι τοῦ Λυτρωτοῦ, ἐὰν ἡ ἱεροπραξία δὲν διεγείρῃ ἐν ἐμοὶ συμφώνους πρὸς αὐτὴν σκέψεις καὶ αἰσθήματα, τότε τὸ μυστήριον δὲν εἶνε δι' ἐμέ, μετατρέπεται δὲ εἰς νεκρὰν τυπικότητα καὶ βλασφημίαν. Τὸ μυστήριον μὲ εἰσάγει μὲν εἰς τὴν ἐν τῇ χάριτι πρὸς τὸν Χριστὸν ἐπικοινωνίαν, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς ἰδίας μου σκέψεως, διὰ τοῦ ἰδίου μου προσωπικοῦ αἰσθήματος, διὰ τῆς ἰδίας μου περὶ τῶν ἀντιμισθίων ἐκείνου ἀναμνήσεως. «*Omnia sacramenta ad fidem alendam sunt instituta, fidei excitandae gratia signa sunt proposita*». Τοιαύτη ἡ γενικὴ ἰδέα περὶ τῆς σημασίας τῶν μυστηρίων παρ' ἅπασιν τοῖς μεταρρυθμισταῖς— παρὰ τῷ Λουθήρῳ, τῷ Μελάγχθωνι, τῷ Σβιγγλίῳ καὶ τῷ Καλβίνῳ. Οἱ τῆς Ρώμης καθολικοὶ ἐδίδαξαν, λέγει ὁ Μαράινκε¹, θέλων κάλλιον καὶ περιληπτικώτερον νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν διαφορὰν τῆς προτεσταντικῆς περὶ τῶν μυστηρίων ἰδέας, — οἱ τῆς Ρώμης καθολικοὶ ἐδίδαξαν ὅτι *sacramenta continent gratiam*· οἱ διαμαρτυρόμενοι διδάσκουσιν ὅτι τὰ μυστήρια μόνον *conferunt gratiam*, ἥτοι αὐτὰ μὲν καθ' ἑαυτὰ δὲν ἔχουσι τὴν θεῖαν χάριν, μεταδίδουσιν ὅμως αὐτὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον, διεγείροντα ἐν αὐτῷ τὴν πίστιν.

Καὶ οὕτω τὸ ρωμαιοκαθολικὸν «*opus operatum*» μετέπεσεν εἰς καθαρῶς ἀφηρημένην ἔννοιαν περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῆς χάριτος ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν ὁ τῆς Ρώμης καθολικὸς παραλόγως συνέδεσε τὴν δύναμιν τῆς χάριτος πρὸς ὀρισμένας ἐξωτερικὰς πράξεις, καὶ ὥσανεὶ καθυπέτασεν αὐτὴν εἰς

1. Symbolik von Mahrheineke

τὰς πράξεις ταύτας καὶ ἐνεσάρκου αὐτὴν ἐν αὐταῖς, ὁ λουθη-
ρανὸς τὸναντίον ὀλοσχερῶς ἀπεχώρισεν αὐτὴν ἀπ' αὐτῶν.
Κατὰ τὴν ρωμαιοκαθολικὴν ἀντίληψιν ἡ δύναμις αὕτη τῆς
χάριτος εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὠρισμένων ἐξωτερικῶν
πράξεων· ὁ Λούθηρος καθυπέταξεν αὐτὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν
αὐτοῦ τοῦ **ἀνθρώπου**, τῆς σκέψεως αὐτοῦ καὶ τῶν αἰσθη-
μάτων. Αὕτη κατήντησεν, ἐὰν μᾶς ἐπιτρέπεται ἡ σύγκρισις,
οἶονεἰ ἡλεκτρικὴ δύναμις, πανταχόθεν διατελοῦσα κεκλεισμέ-
νη, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη σκέψις ὥσανεὶ τὸ διεγερτήριον τῆς παν-
ταχόθεν κεκλεισμένης ταύτης δυνάμεως. Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ
διευκρινίσωμεν ὅτι ἀμφότεραι αὗται αἱ πρὸς ἀλλήλας ἀντί-
θετοι γινώμαι πάσχουσιν ὑπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐλλείψεως,
τῆς ἀποκλειστικότητος, καὶ στεροῦνται ἀκεραιότητος. Διαδο-
χικῶς καὶ μέχρι τέλους χωροῦσα ἡ ρωμαιοκαθολικὴ θεωρία
τῶν μυστηρίων, ἡ ἐκφραζομένη ἐν τῷ ὄρφ *opus operatum*,
ὡς τελευταίαν αὐτῆς συνέπειαν θὰ εἶχε τὴν ὀλοτελῶς ἀντι-
χριστιανικὴν περὶ τῆς Θεότητος καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς
θεωρίαν, θὰ ὑπεμίμνησκεν ἀκόμη τὴν ἀρχαίαν μαγείαν, καθ'
ἣν ἡ περὶ τῶν θείων ἐνεργειῶν ἰδέα συνεταυτίζετο πρὸς αὐτὰ
τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα. Ἡ θεωρία τοῦ Λουθήρου, ἡ ἀπο-
χωρίζουσα τὰς ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείας τῆς χάριτος ἀπὸ
πάσης ἐξωτερικῆς συνθήκης, ἀπεγύμνωσεν αὐτὰς ὅλως διόλου
καὶ ἀπὸ πάσης ἰσχύος ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ὅχι μόνον ἐκ
ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ σώματος συγκειμένου. Ἡ καθολικὴ θεω-
ρία ἐλνισμόνησε περὶ τοῦ πνεύματος, περὶ τῆς καρδίας τοῦ
πιστοῦ· ὁ Λούθηρος δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ πραγματικός, ὁ
ὅλος ἄνθρωπος ζῇ οὐχὶ διὰ μόνης τῆς σκέψεως. Ἡ καθολικὴ
ἀποψις ἐταπείνωσε τὴν σημασίαν τῶν μυστηρίων μέχρι τοῦ
βαθμοῦ τῆς νεκρᾶς, τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας, τῆς μὴ ἐχού-
σης σχέσιν πρὸς τὴν ἠθικὴν σύστασιν τοῦ ἀνθρώπου· ὁ Λού-
θηρος, νομίζων ὅτι ἐξαίρει τὴν σημασίαν τῶν μυστηρίων διὰ
τῆς ἀποχωρίσεως αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, κατὰ

βάθος καὶ ὀλοτελῶς ἐξεμυδένισε τὴν πραγματικὴν αὐτῶν σημασίαν ὡς ἐνεργὸς ἐν αὐτοῖς δύναμις ἐπεφάνησαν παρ' αὐτῶ μόνον ἢ σκέψις καὶ τὸ προσωπικὸν τῶν πιστῶν αἶσθημα. Ὁλως δὲ φυσικώτατον ἦτο καὶ τὸ ὅτι ὁ διαμαρτυρούμενος τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ἐν ὀνόματι τῆς ἰδίας αὐτοῦ ταύτης σκέψεως καὶ τοῦ προσωπικοῦ αἰσθήματος, ἀπέρριψε καὶ αὐτὴν ἀκόμῃ τὴν παρὰ τῷ Λουθήρῳ διαμείνας ἐξωτερικὴν καὶ συμβολικὴν τῶν μυστηρίων ἔννοιαν. Δὲν εἶνε πρὸς τούτοις θαυμαστὸν καὶ τὸ ὅτι ἡ φαντασιώδης αὐτοῦ πρὸς τὴν θείαν χάριν ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ σκέψει προσέγγις ἐξεφυλίσθη καὶ αὐτὴ κατόπιν εἰς συνταύτισιν τοῦ πεπερασμένου πρὸς τὸ ἄπειρον....

Τοιαύτη ἡ ἐν γένει περὶ τῶν μυστηρίων θεωρία τοῦ Λουθήρου. Ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ βάσει οὗτος ἔνια μὲν ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων ἐξ ὀλοκλήρου ἀπορρίπτει, ἄλλων δὲ τὴν σημασίαν ἀλλοιοῖ, παρορμώμενος πρὸς τοῦτο ἐν μέρει καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ρωμαιοκαθολικῇ πράξει σχετικῶς πρὸς τινὰ μυστήρια καταχρήσεων.

Τὰ μυστήρια, κατὰ τὸν Λούθηρον, ἔχουσι σκοπὸν νὰ ἐκτρέψωσιν ἐν ἡμῖν τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν περὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐπαγγελιῶν. Πῶς λοιπὸν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐρωτᾷ οὗτος, τὸ χρίσμα; Ἐν τῷ βαπτίσματι ἡ ἁμαρτία ἀφέθη καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔλαβεν ἤδη τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐγένετο υἱὸς τῆς χάριτος. Πρὸς τί λοιπὸν ἀκόμῃ καὶ τὸ χρίσμα; Μήτοι ἵνα λάβωμεν τὴν χάριν πρὸς δρᾶσιν σύμφωνον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀγιότητος; Ἄλλ' ἐνεργοῦμεν οὐχὶ ἡμεῖς αὐτοί, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος· πᾶν δὲ τὸ μὴ ἔχον σχέσιν πρὸς τὴν ἡμετέραν πίστιν εἶνε περιττόν. Ἴδου ὁ κύριος λόγος, δι' ὃν ὁ Λούθηρος παρεδέξατο τὸ μυστήριον τοῦτο ὡς εὐσεβῆ τινα μόνον ἱεροτελεστίαν καὶ ἀπέρριψεν αὐτὸ παρὰ πάσας τὰς καταδήλους μαρτυρίας τῆς Νέας Διαθήκης καὶ ὅλης τῆς ἀρχαίας ἐκκλησια-

